

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.08>

УДК 321.01:165.23

Ольга Волянчук,

кандидат політичних наук., доцент, доцента кафедри політичних наук

ORCID: 0000-0002-1606-7416; EMAIL: volyanyuk@ukr.net;

Олександра Гайворонська,

студентка спеціальності «Політологія»

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ORCID: 0000-0002-7192-3828; EMAIL: sasha.gayvoronskaya1506@gmail.com

(РО)ЗГОРТАННЯ ДЕМОКРАТІЇ: КОНТРАСТИ, ЩО ЗМІНЮЮТЬ СУЧАСНИЙ СВІТ

Ця стаття підготовлена в період, коли міжнародний порядок денний різко змінює одна глобальна криза іншою, а провідні лідери світу й авторитетні міжнародні інститути одним із найгостріших завдань бачать завершення війни, яку розгорнула Росія в Україні. Стаття написана в Україні, під звуки тривоги, у рамках освітньо-наукової колаборації, під час вивчення курсу «Загальна теорія політики». Автори намагаються проаналізувати сучасну теорію політичних режимів і переосмислити її значення в умовах російсько-української війни. Розглядаються відомі підходи до визначення та класифікації політичних режимів, їх внесок у сучасне розуміння демократії, політичних відносин і процесів загалом. Україна та РФ аналізуються у багаторічних міжнародних рейтингах демократії, тематичних наукових дослідженнях і соціологічних зрізах. Зібрані дані «Freedom House» 2017-2022 рр., які дозволяють стверджувати, що Росія має статус авторитарної країни з дуже низьким рівнем розвитку демократичних інститутів, і з роками лише поглиблює цю цивілізаційну прірву. Натомість Україна у незалежних оцінках постає як частково вільна країна, що демонструє деякі динамічні зміни в напрямку демократії. Акцентовано на контрастах, які вже багато років вказують на протилежно різні політичні шляхи, обрані російським та українським народами та їхніми елітами. Поки перші відновлювали сталінізм, згортали та дискредитували демократичні основи політики, другі навпаки – нарощували демократичні ідеали й прагнення. Відтак сучасну війну запропоновано осмислювати як неспровокований напад за давнього російського тоталітаризму на молоду українську демократію. Цей антидемократичний акт необмеженої агресії несе незворотні зміни для всього людства.

Ключові слова: *політичний режим, демократія, тоталітаризм, суспільна пам'ять, свобода, безпека, російсько-українська війна, міжнародний порядок денний.*

Вступ. 24.02.2022 Росія розгорнула повномасштабну війну проти України, посягнувши на її суверенітет, влаштувавши геноцид, переслідуючи власні геополітичні інтереси. У багатьох світових експертних колах цей неприхований і неспровокований акт агресії розцінили як вияв дійсної сутності режиму РФ, яка вже тривалий час маскує свою антигуманну та антидемократичну природу. Сміливість і нескореність українського народу навпаки – викликає неприхований захват і заново відкриває в очах світової громадськості особливості суспільно-політичного устрою в нашій країні. Отже, російсько-українська війна ставить низку нових питань до політологів, зокрема і до розробників теорії політичних режимів. Які терміни найточніше опишуть сутність та контрасти воюючих режимів? Чи була ця війна неминучою, наприклад, закладеною в природі відповідних політичних режимів? Які механізми та засоби здійснення влади в обох політичних режимах допоможуть завершити цю війну?

Вже більше тридцяти років країни існують окремо одна від одної, рухаються в різних політичних й ідеологічних напрямках. Якщо Україна спрямована на європейський вектор і посилення власної незалежності, то Росія зорієнтована на відновлення

радянського минулого і узалежнення від себе суверенних країн (як шляхом монополізації енергетичного сектору, так і прямими актами захоплення територій, насильного вивезення населення, ресурсів тощо). Контрасти режимів організації влади в сусідніх країнах настільки глибокі, що війна між ними осмислюється у цивілізаційному масштабі, як частина світового порядку денного, і вже невід'ємна глава в історії боротьби людства за демократичні права та свободи.

Цілковито протилежні тенденції можуть слугувати достатнім ґрунтом для наукового припущення, а **метою нашого дослідження** можемо сформулювати виявлення та узагальнення контрастів у функціонуванні російського й українського політичних режимів, які особливо виразні в умовах війни. Розуміння та вчасна ідентифікація цих чи подібних проявів у майбутньому є вкрай актуальними і для науки, і для практики. Точне діагностування політичного режиму агресора може завчасно попередити чергову війну або/і геноцид у світі. Уважніше вивчення сучасних різновидів політичних режимів дозволить відійти від історичних та умовних класифікацій, виявити специфічні характеристики як неототалітарних режимів, так і щойно посталих демократій.

Методи дослідження. Зрозуміти останні тенденції в розвитку політичних режимів України та РФ допоможуть незалежні західні моніторинги, передусім широко відомі дані міжнародної правозахисної організації «Freedom House», які прочитуємо по-новому в умовах широкомасштабної війни. Однак у світлі поширення так званого «Westplaining», зауважимо, що виключно західними оцінками політичних режимів, як і інших суспільно-політичних явищ і процесів у нашому регіоні обмежуватися не варто. Показово, що у сучасному популярному словнику «Urban dictionary» поняття вестплейнінгу активно наповнюється у березні 2022 р., а його автори наголошують, що воно особливо популярне у сучасних соціальних мережах, має «слов'янське», зокрема українське коріння, вказує на поширені практики західних людей роз'яснювати ситуацію у Східній Європі, ігноруючи голоси з власне цього регіону, об'єктивуючи його (Westplaining, 2022). Відтак у статті ми критично проаналізуємо відомі моніторинги західних експертів, а також згадаємо окремі тематичні напрацювання українських і російських авторів. Вирішальним методологічним орієнтиром стали принципи об'єктивності, незаангажованості (достатньо складної цілі в умовах війни), а також компаративістики (пошуку спільних і протилежних тенденцій в нових реаліях двох режимів).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема політичних режимів не нова для сучасних наук про суспільство, вона зокрема закріплена в навчальних програмах, підручниках для майбутніх політологів як в РФ, так і в Україні. Тривалий час, незважаючи на дійсні контрасти режимів, можна було спостерігати за повторенням українськими авторами російських висновків, ключових тез по темі. Чимало з них підкріплюються необґрунтованою вірою в унікальний виключно російський шлях політичного розвитку, не схожий на жодний інший, відомий науці режим, наприклад, «самодержав'я» (В. Межуєв). Окремі об'єкти досліджень можуть скласти праці російських авторів, які називають себе політологами в наш час. Серед них часто можна знайти виправдання існуючому в РФ режиму, несумісні з логікою його визначення та навіть оксиморони (поєднання протилежних за змістом, контрастних понять). Приміром, такими видаються і вже усталені в РФ поняття на зразок «демократури», «керованої демократії» (Г. Павловський, Д. Фурман), і нещодавні визначення «політико-правової модернізації режиму в сторону посилення консерватизму і націонал-патріотизму» (Д. Кондраль, А. Кузьмін). Академічна свобода як одна з базових для розвитку демократії в РФ згорнулася аж до рівня самоцензури.

Загалом для науки про політику ґрунтовними й авторитетними у тематиці політичних режимів залишаються результати досліджень таких авторів як Г. Алмонд, Х. Арендт, Ж. Блондель, С. Гантінгтон, Ш. Ейзенштадт, Д. Істон, Дж. Коулмен, Х. Лінц, Г. Маркузе, Т. Парсонс, А. Пшеворський, Е. Хейвуд, Е. Фромм, Р. Шираторі та ін. Це досить широка палітра досліджень, що охоплюють низку питань: від природи

тоталітаризму до передумов становлення й парадоксів розвитку демократії. Особливості політичних режимів вивчали й вивчають через пріоритетні для суспільства цінності, існуючі політичні системи, геополітичні виклики. Це роботи про класичні демократії та сучасні азійські «стрибки» до режимів свободи.

Співзвучно про специфіку режимів пишуть й вітчизняні науковці О. Бабкіна, В. Горбатенко, М. Михальченко, О. Фісун, М. Шаповаленко та ін. На відміну від російських, наші автори часто дозволяють собі критику існуючого в Україні режиму. Наприклад, Г. Зеленько зазначає, що починаючи з фактичної незалежності і до сьогодні, Україна має гібридну політичну систему або кланово-олігархічний політичний режим, тобто певне поєднання формальної демократії з неписаними нормами, які глибоко засіли в свідомості суспільства (Зеленько, 2021). Професорка О. Бабкіна детально характеризує такий режим: інститути політичної участі використовуються лише пов'язаними з владою угрупованнями, слабкі політичні партії, обмеженість їх впливу на прийняття політичних рішень, концентрація політичної влади та ресурсів у руках правлячої олігархічної еліти, яка прагне політичної монополії, відсутність публічності, непрозорість тощо (Бабкіна, 2015, с. 177). Дослідники наголошують: «Навіть опозиційні партії також повністю включені в кланово-олігархічну систему. Головною метою цих політичних процесів є забезпечення максимального представництва інтересів ФПГ у владі. Всі зміни моделей виборчих систем, зменшення і збільшення прохідних балів переслідували саме таку мету. При цьому слід констатувати факт, що загалом основні ФПГ мають рівні можливості щодо використання необхідних електоральних ресурсів» (Приходько, Ільченко, Макарець, 2021, с. 65). Загалом помічаємо в різних академічних й освітніх середовищах України критичні дослідження й оцінки актуальних проблем розвитку політичного режиму.

Результати та дискусії. Опираючись на згадані вище авторитетні праці, можемо узагальнити, що політичний режим є комплексом методів, способів, інструментів, засобів, за допомогою яких здійснюється політична влада у суспільстві. При цьому поняття від інших базових політологічних вирізняє акцент саме на взаємодії політичної влади та громадян. Режим – це про можливості комунікації звичайних громадян, їх стихійних рухів та організованих інститутів із представниками державної влади та осередками, у яких вона сконцентрована. Це способи й інструменти, що дозволяють владі відбутися й утвердитися. Водночас ці ж опції потенційно можуть спровокувати й «крах» відповідного режиму. В історії відомо чимало випадків, коли демократичним шляхом обрана влада м'які засоби впливу поступово змінювала не все жорсткіші, зрештою й насильницькі. Тому режим – це також і про механізми комунікації громадян і влади, які потенційно можуть зруйнувати останню. Поняття політичного режиму є одним з найголовніших для того, щоб зрозуміти сутність політичних процесів, які відбуваються в будь-якій державі та суспільстві загалом.

Обрані способи владного впливу свого часу допомогли як утримувати, так і похитнути владні позиції окремих персон/сил в Росії та Україні. Обидва режими мають спільне, зокрема й тоталітарне минуле, більш ніж 30-літню історію окремишнього існування, і, найголовніше, вже в наш час – потужний вплив, що змінює сучасний світ.

Українські інститути довели свою спроможність й ефективність не лише у внутрішній політиці. Вони протистоять зовнішньому агресору, вибудовують успішні партнерські відносини, наближують неминучу перемогу. Сьогодні рейтинги українського президента вимірюються більш ніж переконливими міжнародними пунктами. Більшість політиків світового рівня мають за честь спілкуватися з представниками української влади, співпрацювати з місцевими та національними елітами, долучитись до ініціатив наших громадських об'єднань тощо, – і відтак виказати підтримку українському народу. Небачена раніше консолідація цивілізованого світу довкола українських дипломатів, воїнів і біженців свідчить про деяке «пробудження», максимальне відновлення ресурсів на захист ідеалів гуманізму і свободи. Українське питання все більше асоціюється з політичним успіхом і світовою боротьбою за цінності демократії.

Російський режим навпаки викликає все більше застережень, будь-які комунікації з ним загрожують позиціям політиків демократичних країн світу. Кожна спроба налагодити зв'язок із представниками влади РФ, навіть найменша виправдовувальна риторика несе іміджеві втрати. Більш того, у сучасних демократичних суспільствах активно переглядаються і колишні рішення та бездіяльність окремих політиків / інститутів відносно багаторічного свавілля російського авторитаризму, що призвели не просто до прорахунків чи глобальної кризи, а до повномасштабної війни та геноциду в Європі. Російське питання все більше асоціюється зі світовою корупцією та необмеженою диктатурою.

Якщо зібрати найрізноманітніші визначення, що застосовують для характеристики режиму РФ, можна виокремити такі найпоширеніші: персоналістський авторитаризм, керована демократія, клептократичний, реакціоністський, неконтрольований, садистичний, націоналістичний режим. Багато визначень містять виразну історичну складову: імперіалістичний, неоімперський фундаменталізм, рашизм тощо (Форостина, 2022, с. 30). Політичний режим в Україні нерідко характеризують також з огляду на минуле (постколоніальний, посттоталітарний, пострадянський тощо) або ж, зважаючи на труднощі демократичного транзиту – перехідний, гібридний, кланово-олігархічний режим, імітаційна / фасадна/ макетна демократія.

Заради справедливості варто наголосити, що кожна з подібних класифікацій масштабує переважно лише якусь одну інституційну чи іншу характеристику режиму. Комплексні, зокрема й порівняльні дослідження мали би враховувати розмаїття проявів режиму в кожному конкретному суспільстві та на міжнародній арені загалом. Вдаючись до деякого узагальнення, вважаємо Україну прикладом молодого демократії, натомість РФ – специфічним режимом задоволеного тоталітаризму. Наша класифікація також не всеохопна, однак вона потенційно може допомогти врахувати «вік» (стійкість, тяглість, наступність) політичного режиму, а також його потенціал в умовах ескалації міжнародних конфліктів.

До таких означень нас поступово підводять підсумки багаторічних досліджень міжнародної правозахисної організації «Freedom House» та їх критичний аналіз, який пропонуємо нижче. Щорічне дослідження «Freedom in the World», яке виникло під час Холодної війни, класифікує всі країни світу за семибальною системою цінностей із понад 200 запитаннями в опитуванні. Загальна сума балів дозволяє кожному країну охарактеризувати в одній із трьох категорій: вільна, частково вільна чи невільна. Дослідження складається з двох блоків, перша з яких – політичні права. В ньому розглядаються прозорість роботи державних органів, протидія корупції, рівність політичних прав серед меншин, якість опозиції, а також питання щодо вільних і чесних виборів. Максимальна кількість балів, які можна отримати оцінюється в 40. Другий блок – громадські свободи, який відповідно, оцінюється в 60 балів – підіймає питання незалежних ЗМІ, академічної свободи, релігії, свободи політичних поглядів, неурядових організацій, профспілок, незалежної судової системи, прав особистості. Зазвичай, результати оцінюють за рахунок подій минулого року («Freedom in the world»).

Серед переваг матеріалів «Freedom House» вважаємо їх систематичний характер, кількісний аналіз, а також те, що вже більше 80-ти років організація послідовно працює над проблемами демократії, здобула стійку репутацію і впізнаваність у фаховому середовищі. У російському випадку суттєвою перевагою також є те, що за фактичної відсутності інших верифікованих відомостей, ці дослідження дозволяють все ж вивчати особливості відповідного політичного режиму. РФ – країна закритих або ж вигаданих даних, тож будь-які незалежні оцінки важливі для політичної компаративістики.

За даними «Freedom House», з 2005 р. Росія має статус авторитарної країни з дуже низьким рівнем демократичних інститутів та лише поглиблює цю тенденцію. Дослідники таку оцінку пояснюють систематичним порушенням прав меншин, обмеженням діяльності громадських організацій, вільної преси, корупцією, а також неможливістю називати

вибори в цій країні справедливими. Для аналізу сучасного стану рівня свободи в Росії обрано результати дослідження «Freedom in the World» з 2017 по 2022 рр. (рис.1).

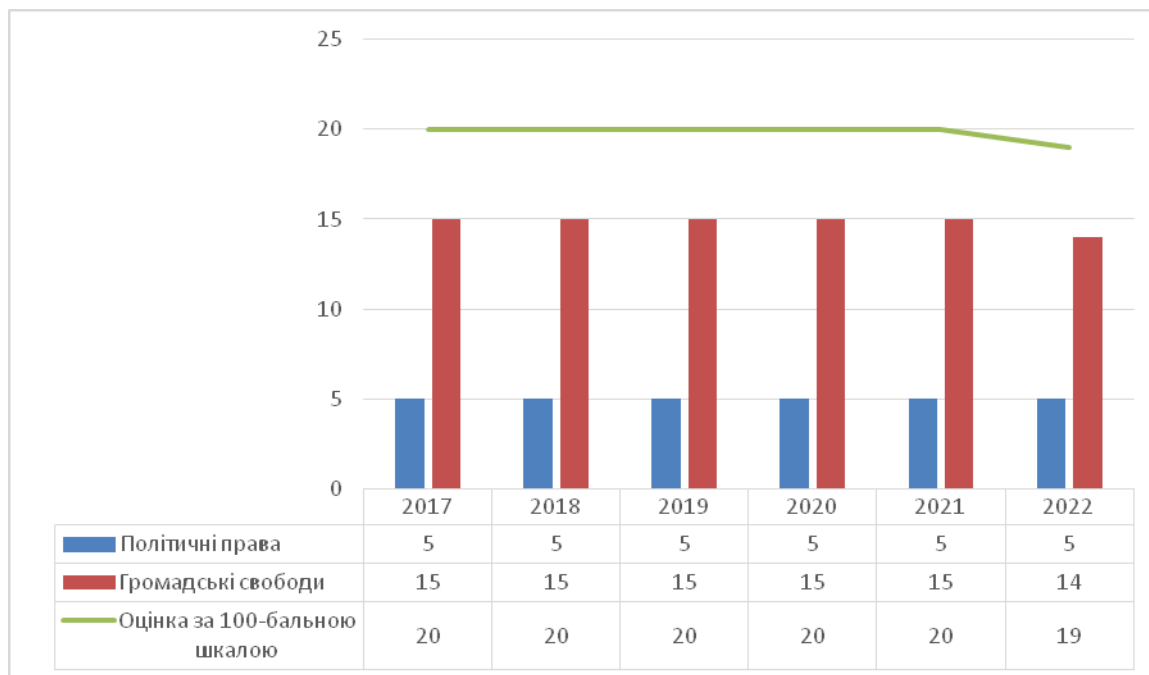

Рис.1. Оцінки глобальної свободи в РФ з 2017 по 2022 рр., «Freedom in the World» («Freedom in the world. Russia» 2017-2022).

Як можна побачити на рис.1, ситуація з політичним режимом в РФ з 2017 до 2021 рр. практично не змінювалися. За 100-бальною шкалою режим стабільно отримував 20 балів, не корегуючи відповідну політику. У 2022 р., за даними «Freedom in the World», оцінка свободи ще й зменшилася до 19 балів.

Україна, на відміну від Росії, вважається «частково вільною» країною і, як можемо побачити на рис. 2, її результати з 2017 до 2022 рр. коливаються між 60 і 62 балами.

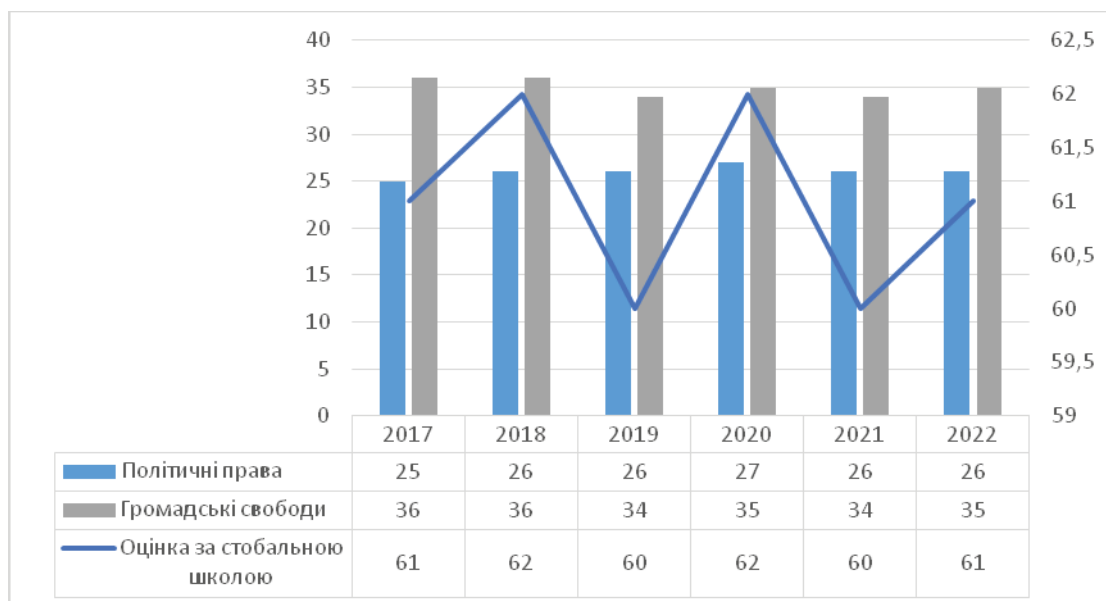

Рис.2. Оцінки глобальної свободи в Україні з 2017 по 2022 рр., «Freedom in the World» («Freedom in the world. Ukraine» 2017-2022).

На результати також впливали конкретні внутрішні чинники. Порівняємо, які з них були враховані авторами проекту в українському та російському кейсах.

Результати 2017 р. обумовлені політичною аморфністю російських громадян під час виборів 2016 р.; створенням Національної гвардії Росії з метою запобігання мітингів та протестів; зменшенням простору для ЗМІ, які не фінансуються державою; наданням організації «Левада-центр» статусу «іноземного агента» («Freedom in the world 2017. Russia», 2017). На цьому фоні оцінки за 2017 р. української демократії виглядають досить розмитими: не завжди вдалі спроби врегулювати ситуацію, яка склалася після відсторонення В. Януковича (ще у 2014 р.), після окупації Криму, військових дій на сході й економічної кризи. У блоці питань про громадянські свободи зниження балів відбулося через політичний тиск на журналістів і загрози незалежній пресі («Freedom in the world 2017. Ukraine», 2017).

Російські результати 2018 р. обумовлені усуненням опозиції, зокрема О. Навального з президентських виборів; відсутністю безпечного простору для журналістів; визнанням релігійної течії Свідки Єгови екстремістською; катуванням в Чечні чоловіків, яких підозрювали в приналежності до сексуальних меншин («Freedom in the world 2018. Russia», 2018). Того ж року в Україні було досягнуто впровадження низки дієвих реформ, які безпосередньо торкалися змін в системі охорони здоров'я та освіти. Однак на бали вплинуло обмеження доступу до російських соціальних мереж і висока кількість загиблих на території Донбасу («Freedom in the world 2018. Ukraine», 2018).

Результати 2019 р. обумовлені відсутністю вільних, чесних та прозорих виборів у РФ на посаду президента; ігноруванням протестів проти пенсійного закону; забороною розповсюдженого додатку Telegram; частими випадками смертей журналістів за підозрілих обставин, наприклад, М. Бородіна, який розслідував загибель російських найманців під час війни у Сирії («Freedom in the world 2019. Russia», 2019). В Україні ж спостерігається невеликий спад прав і свобод через ігнорування державою численних нападів на активістів, а також агресію щодо ромської меншини, окремі проблеми з реалізацією організаційних прав (свободи зібрань і свободи неурядових правозахисних організацій) («Freedom in the world 2019. Ukraine», 2019).

Результати 2020 р. для РФ залишаються незмінними, хоча автори проєкту і відмічають погіршення ситуації в журналістському просторі, арешти, поліцейські рейди зі сторони уряду, утиски та вбивства активістів зі середовища сексуальних меншин, все більші втручання уряду в роботу релігійних громад тощо («Freedom in the world 2020. Russia», 2020). В Україні ж того року через перемогу на виборах В. Зеленського – людини, яка не мала політичного досвіду – підійнявся показник політичного плюралізму. Цей приклад довів реальну можливість опозиції отримати владу шляхом виборів. Хоча ситуація з тимчасово окупованими територіями все ще була складною, це не вплинуло на оцінку 2020 р., оскільки організація «Freedom in the World» нарешті почала відрізняти такі питання від власне внутрішніх («Freedom in the world 2020. Ukraine», 2020).

Результати 2021 р. для РФ залишалися стабільними і обумовлені фальсифікацією реальних даних щодо смертей від Covid-19, внесенням поправок до конституції, які дозволили В. Путіну залишатися на посаді до 2036 р. і розширенням його можливостей керувати і без того слабкою судовою системою, новими спалахами протестів в Хабаровську («Freedom in the world 2021. Russia», 2021). В Україні ж у 2021 р. експерти знизили оцінки і вкотре звернули увагу на те, що уряд не досягнув прогресу у виконанні вимог щодо розслідування злочинів, скоєних адміністрацією В. Януковича, не було змін у справі про розстріли протестувальників; фіксувалися високий рівень корупції високопосадовців і скасування низки антикорупційних законів; скасування закону про декларування майна вплинуло і на рівень прозорості влади («Freedom in the world 2021. Ukraine», 2021).

Результати на початку 2022 р. для РФ вперше за аналізований період були знижені на 1 пункт. Це обґрунтували арештом головного опозиціонера О. Навального та затриманням більше 11000 демонстрантів під час протестів; порушеннями проведення виборів нижньої палати парламенту; посиленням цензури, розширенням обмежень щодо

«іноземних агентів». Тоді ж йшлося про повне обмеження урядом свободи зібрань. Ще з 2014 р. було проведено дев'ять законодавчих поправок для обмеження цього пункту, які стосувалися заборони зібрань в більшості громадських місць. Проте в цьому році, Уряд намагався за допомогою різноманітних засобів, в тому числі і заборони зібрань через Covid-19, придушувати будь-які одиночні чи масові протести. Під час арештів часто вдавалися до фізичного насильства, кримінальних покарань («Freedom in the world 2022. Russia», 2022). В Україні натомість відмітили позитивну динаміку, зокрема йшлося про ефективність поліції в забезпеченні громадських зібрань. Також схвальну оцінку отримали спроби боротьби з корупцією («Freedom in the world 2022. Ukraine», 2022).

На рис.3 наведемо порівняння результатів дослідження «Freedom in the World» 2017-2022 рр. в Україні і Росії, де наглядно продемонстровано відмінності двох політичних режимів.

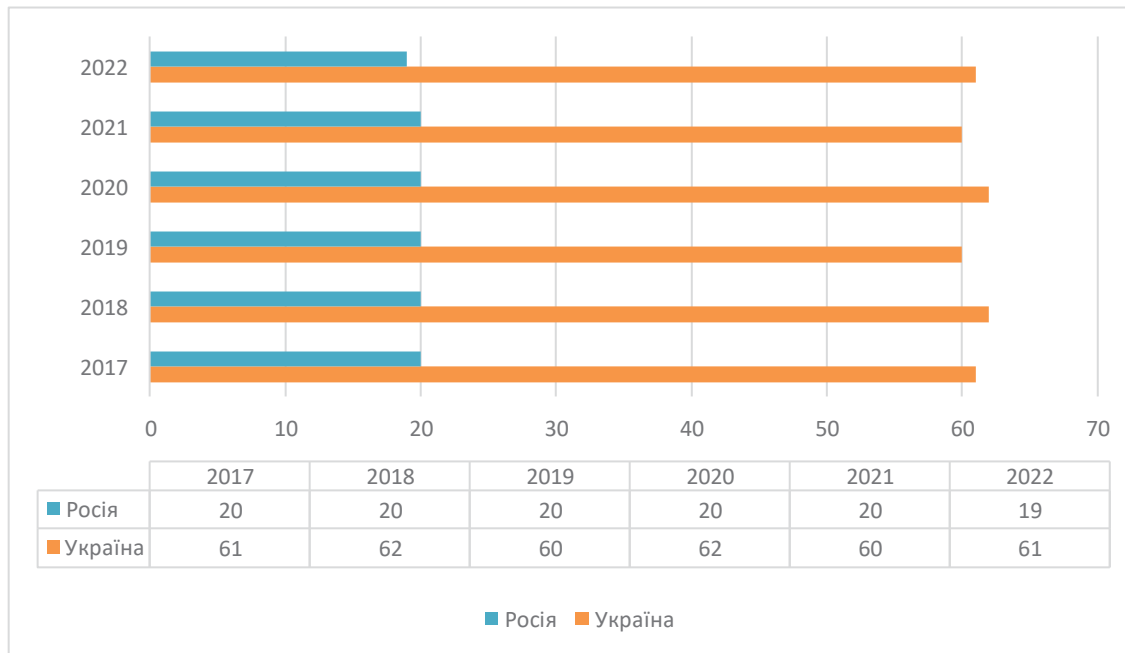

Рис.3. Порівняння оцінок глобальної свободи в Україні і Росії з 2017 по 2022 рр., «Freedom in the World».

Отже, у випадку РФ бачимо стабільно низькі оцінки невеликої країни. До негативних проявів цього режиму вже звикли, вони нерідко навіть не відображаються як від'ємні показники за обраною 100-бальною шкалою. Через знищення реальної опозиції та домінування правлячої партії «Єдина Росія», представником якої є й багаторічний глава держави, існує чимало можливостей маніпулювати виборами і загалом ігнорувати такий ключовий принцип демократії як розподіл гілок влади. Ситуація з роками лише погіршується і країна набуває все більше рис антидемократії. У випадку України йдеться про помітно вищі бали, їх періодичні незначні коливання і навіть позитивні зрушення на шляху до демократії. Ці показники значно чутливіші до найменших змін у бік скорочення прав та свобод. Навіть у обраному 6-річному відрізку режим успішно витримав зміну правлячого класу, вибори опозиційного президента та кардинально іншого складу парламенту демократичним шляхом. Головні проблеми України пов'язують як з внутрішніми, так і зі зовнішніми чинниками. Високий рівень корупції, неможливість ефективно йому запобігти, відсутність незалежної судової системи – усе це труднощі молодій демократії. Втручання Росії в суверенні справи України напругу розхитує політичну ситуацію. Окупація частини країни 2014 р. спричинила негативні наслідки для політичного життя країни, з якими держава й суспільство намагаються впоратися досі. Теперішній фактор повномасштабної війни, яку Росія розв'язала проти України, також несе додаткові ризики для демократизації.

У пропорованих рейтингах враховується чимало важливих факторів, проте ще один все ж може серйозно доповнити ці оцінки – це історичний чинник, ставлення до минулого. Суспільна пам'ять активно інструменталізується сучасними політиками в різних країнах. Однак деякі режими фальсифікацію історії зробили ще й вагомим засобом мобілізації мас, навіть на війну проти сусідів. Більш того, у випадку РФ йдеться про глорифікацію саме тоталітарного минулого, відсутність публічного осуду сталінізму, що може стати достатньою передумовою для розвитку тоталітаризму вже в сучасній РФ. Це багаторічна тенденція, що знову ж таки поглиблюється з роками в Росії та має протилежне значення в Україні.

Суттєвий контраст виявляє опитування громадян РФ та України стосовно їх сприйняття історичної постаті Сталіна. Ця тема давно обговорюється в експертному середовищі, тому тут, лише заради візуальної наочності та накладання на вище згадані дані щодо динаміки режимів, наведемо результати відповідних соціологічних опитувань від Київського міжнародного інституту соціології в Україні, а також дослідницької організації «Левада-Центр» у РФ відповідно.

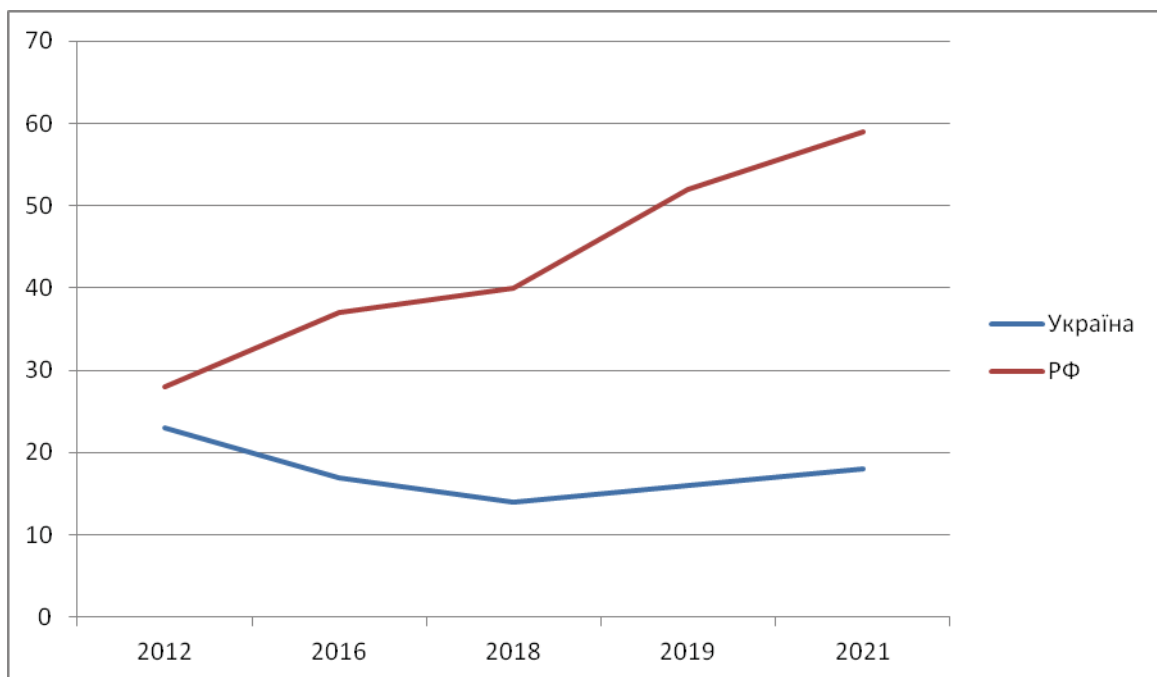

Рис.4. Динаміка позитивного ставлення до Сталіна серед громадян РФ та України (Рощенко, 2021).

Відмітимо, що така динаміка громадської думки в РФ, загалом одержимість колишньою, хай і вигаданою «величчю» – потужний ресурс (або й результат) функціонування російського режиму. Виявлений контраст є ще й вагомим інструментом для розв'язання неспровокованої агресії. Компроміси зі Сталіним у ХХ ст. відроджують тоталітарні практики вже у ХХІ ст.

Висновки. Задавлений тоталітаризм – відносно нове поняття, що може викликати дискусії в науковій спільноті. Але на даному етапі війни та у співставленні з реаліями українського суспільно-політичного життя, такий термін точно характеризує механізми влади в РФ. Ця влада виходить далеко за межі визнаних міжнародним товариством кордонів Росії. Зруйнувавши будь-які опозиційні прояви всередині країни, вона прагне самоствердження у світі. Окупація, фільтраційно-каральні заходи, масові вбивства, мародерство, екологічні погрози, шантаж ядерною зброєю – усі ці вияви російського режиму на міжнародній арені черпають свої сили з внутрішнього ревізіонізму, деградації,

криміналізації, ізоляціонізму, консервації, мілітаризації, репресій. Тут толерується позитивне ставлення до тоталітарного минулого, і паралельно практикується терор. Цей режим може приховувати виразні ознаки відомого в історії тоталітаризму, але він оголошує себе спадкоємцем такого, всіляко підносячи суперечливий радянський досвід.

Протягом того ж історичного відліку, щойно звільнившись від формалізованих радянських зв'язків, в Україні закладалися переконливі ознаки молодого демократії. Цей режим не тільки і не стільки про здійснення влади, як про все більше розширення можливостей для комунікації влади і громадянського суспільства. Демократичні механізми зміни виборних органів, успішні реформи державної служби, децентралізація, е-врядування, ефективний громадський ненасильницький спротив, засудження сталінізму – усе це свідчить на користь демократизації. Російський (не)прихований збройний напад лише консолідував політичні еліти та громадянське суспільство в Україні, що зрештою є дійсним, а не умоглядним показником об'єднаної демократії.

Запропонований аналіз не враховує низку факторів, які ще варто буде дослідити у майбутньому, вивчаючи умови (ро)згортання демократії. Це і особливості державного устрою, і діяльність національних і локальних політичних еліт, і рівень суспільної довіри до політичної влади, й існуючі канали комунікації держава-громадяни, та багато інших важливих вимірів сучасних політичних режимів. Тематика потребує подальшого глибокого дослідження та максимальної уваги політологів, конфліктологів, дипломатів, політиків, широкої міжнародної громадськості загалом, адже йдеться про режими, що змінюють усталені уявлення про сучасний світ, свободу і безпеку в ньому. Молода демократія чи задушений тоталітаризм – одне із центральних питань актуального міжнародного порядку денного.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Бабкіна О. (2015). Кланово-олігархічна політична система. В.Н. Хома (наук. ред.). *Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори)*. (177) Львів: Новий Світ-2000.
2. Зеленко, Г. (2021) Траєкторія трансформації політичного режиму в Україні за роки незалежності: демократія vs олігархічна клановість. О Рафальський (відп.ред). *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
3. Приходько С., Ільченко А., Макарець С. (2021). Політична система України у контексті багатокомпонентних класифікацій. *Політичні інститути і процеси*, Вип. 5. 65-70.
4. Рощенко, О. (2021, червень, 23) *Українці ставляться до Сталіна втричі гірше за росіян*. Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/23/7298158/>
5. Форостина О. (2022, Березень) Після війни. Часопис «Критика». №1–2, (с. 30) <https://krytyka.com/ua/articles/pislia-viiny>
6. Freedom in the world 2017. Russia. (2017). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2017>
7. Freedom in the world 2017. Ukraine. (2017). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2017>
8. Freedom in the world 2018. Russia. (2018). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2018>
9. Freedom in the world 2018. Ukraine. (2018). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2018>
10. Freedom in the world 2019. Russia. (2019). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2019>
11. Freedom in the world 2019. Ukraine. (2019). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2019>
12. Freedom in the world 2020. Russia. (2020). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2020>

13. Freedom in the world 2020. Ukraine.(2020). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>
14. Freedom in the world 2021. Russia. (2021). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2021>
15. Freedom in the world 2021. Ukraine. (2021). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2021>
16. Freedom in the world 2022. Russia. (2022). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2022>
17. Freedom in the world 2022. Ukraine. (2022). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2022>
18. Westplaining. (2022, March, 19) Urban dictionary.
<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Westplaining>

REFERENCES:

1. Babkina O. (2015). Klanovo-oliharkhichna politychna systema. V.N. Khoma (Red.). Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory). (177) Lviv: Novyi Svit-2000. [in Ukrainian].
2. Zelenko, H. (2021) Traiektoriia transformatsii politychnoho rezhymu v Ukraini za roky nezalezhnosti: demokratiia vs oliharkhichna klanovist. O Rafalskyi (Red.). Politychnyi protses u nezalezhnii Ukraini: pidsumky i problemy. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
3. Prykhodko S., Ilchenko A. , Makarets S. (2021). Polityna systema Ukrainy u konteksti bahatokomponentnykh klasyfikatsii. Politychni instytuty i protsesy, Vyp. 5. 65-70. [in Ukrainian].
4. Roshchenko, O. (2021, June, 23) Ukraintsi stavliatsia do Stalina vtrychi hirshe za rosiian. Ukrainska pravda. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/23/7298158/> [in Ukrainian].
5. Forostyna O. (2022, March) Pislia viiny. Chasopys «Krytyka». №1–2, (с. 30) <https://krytyka.com/ua/articles/pislia-viiny>
6. Freedom in the world 2017. Russia. (2017). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2017>
7. Freedom in the world 2017. Ukraine. (2017). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2017>
8. Freedom in the world 2018. Russia. (2018). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2018>
9. Freedom in the world 2018. Ukraine. (2018). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2018>
10. Freedom in the world 2019. Russia. (2019). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2019>
11. Freedom in the world 2019. Ukraine. (2019). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2019>
12. Freedom in the world 2020. Russia. (2020). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2020>
13. Freedom in the world 2020. Ukraine.(2020). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>
14. Freedom in the world 2021. Russia. (2021). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2021>
15. Freedom in the world 2021. Ukraine. (2021). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2021>
16. Freedom in the world 2022. Russia. (2022). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2022>

17. Freedom in the world 2022. Ukraine. (2022). Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2022>
18. Westplaining. (2022, March, 19) Urban dictionary. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Westplaining>

Olha Volianiuk,

Candidate of Political Science, Associate Professor

Alexandra Hayvoronska,

political science student

National Pedagogical Dragomanov University

Unfolding Democracy: Contrasts that are Reshaping the Modern World

This article was prepared at a time when one global crisis is changing to another on the international agenda, and the leading world leaders and authoritative international institutions see the end of the war waged by Russia in Ukraine as one of the most urgent tasks. The article was written in Ukraine, to the sound of alarms, as part of an educational and scientific collaboration while studying the course "General Theory of Politics". The authors try to analyze the modern theory of political regimes and rethink its significance in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The well-known approaches to the definition and classification of political regimes, their contribution to the modern understanding of democracy, political relations and processes in general are considered. Ukraine and the Russian Federation are analyzed in multi-year international democracy rankings, case studies and opinion polls. The collected data of Freedom House 2017-2022, which allow us to assert that Russia has the status of an authoritarian country with a very low level of development of democratic institutions, and over the years only deepens this civilizational abyss. At the same time, Ukraine appears in independent assessments as a partially free country, showing some dynamic changes in the direction of democracy. The focus is on contrasts that have been pointing to oppositely different political paths chosen by the Russian and Ukrainian peoples and their elites for many years. While the former were restoring Stalinism, curtailing and discrediting the democratic foundations of politics, the latter were building up democratic ideals and aspirations with varying success. Consequently, the modern war is proposed to be understood as an unprovoked attack of the ancient Russian totalitarianism on the young Ukrainian democracy. This anti-democratic act of unlimited anger brings about irreversible changes for all mankind.

Key words: *political regime, democracy, totalitarianism, public memory, freedom, security, Russian-Ukrainian war, international agenda.*